

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประเทศไทย มีการบริโภคยา มาก เพราะได้รับอิทธิพลมาจากการโฆษณาทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ จากสถิติการบริโภคยาของประชาชนไทยในปี พ.ศ. 2527 มีมูลค่า 28,150 ล้านบาท หรือ 556.51 บาท ต่อคน เปรียบเทียบการบริโภคยาเมื่อปี พ.ศ. 2531 การบริโภคยามีมูลค่าถึง 51,292 ล้านบาท หรือ 952.09 บาทต่อคน ซึ่งจะเห็นว่ามูลค่าการบริโภคยาได้เพิ่มขึ้นถึงคนละ 395.58 บาท หรือร้อยละ 71.08 (ฝ่ายวิจัย ประชาชาติ กองบัญชาประชาชาติ สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2532 อ้างใน เกรียงศักดิ์ ไทวนิชย์ 2534 : 1 ; สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2534 : 23) ซึ่งการบริโภคยาจำนวนมากดังกล่าวทำให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ และเสียเปรียบดุลการค้าระหว่างประเทศเพราะยาสำเร็จรูปที่จำหน่ายในท้องตลาด นำเข้ามาจากต่างประเทศร้อยละ 23 ผลิตจากโรงงานภายในประเทศร้อยละ 77 ซึ่งใช้วัตถุดิบที่นำเข้ามาจากต่างประเทศถึงร้อยละ 95 (อาณัฐชัย รัตกุล 2532 อ้างใน เกรียงศักดิ์ ไทวนิชย์ 2534 : 1)

ประชาชนไทยยังมีปัญหาการใช้ยาไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น เด็กทารกที่ได้รับยาอันตรายชนิดของ เช่น ยาคาลูลินเป็นยาของที่มีตัวยาปฏิชีวนะและไม่ควรใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า 8 ปี แต่พ่อแม่มักจะซื้อยาดังกล่าวให้เด็กกินในกรณีที่มีไข้โดยเข้าใจผิดว่าเป็นยาลดไข้ (วิทยา กุลสมบูรณ์ 2531 : 6) นอกจากนี้ยังมีปัญหาในการใช้ยาในทางที่ผิดคือ การใช้ยาของผสมกัน การใช้ยาลดไข้ในกลุ่มยาไดไพไรน การใช้ยาเตตราซัยคลินและยาคลอแรมเฟนิคอล (เอกสารประกอบการประชุมระดับชาติ ในโครงการรณรงค์ทางสาธารณสุขมูลฐาน เรื่อง การคุ้มครองผู้บริโภคด้านยา 2533 อ้างใน เอกสารการนำเสนอโครงการวิจัยของกลุ่มเภสัชกร โรงพยาบาลชุมชนและฝ่ายเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ 2533 : 1)

สถานบริการ และบุคลากรสาธารณสุขภาครัฐบาล ยังมีปริมาณและการกระจายไม่ครอบคลุมประชากรอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ดังจะเห็นได้จากการที่สถานบริการสาธารณสุขส่วนมากและบุคลากรสาธารณสุข เช่น เภสัชกร ซึ่งเป็นบุคลากรที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการใช้ยาของประชาชนยังอยู่ในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ ๆ ในปี พ.ศ. 2531 มีเภสัชกรในกรุงเทพฯ 2,634 คน ในส่วนภูมิภาคมีเพียง 1,047 คน และมีอัตราส่วนเภสัชกร 1 คนต่อประชากรจำแนกตามถิ่นที่อยู่ ในกรุงเทพฯ 1 : 2,149 ในส่วนภูมิภาค 1 : 46,565 (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา 2532 : 41 - 71) จากการที่สถานบริการสาธารณสุขของรัฐมีไม่ครอบคลุมเพียงพอ แต่ประชาชนมีความต้องการมากจึงมีช่องว่างให้ธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาทผู้ให้บริการแทน ในปี พ.ศ. 2527 มีมูลค่าการบริโภคว่าผ่านเอกชนเป็นจำนวนถึง 17,000 ล้านบาท จากมูลค่าการบริโภคว่าทั้งหมด ประมาณ 25,000 ล้านบาท การบริการภาคเอกชนที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป ได้แก่ ร้านขายยาทุกประเภท มีส่วนแบ่งการตลาดประมาณ 15,000 ล้านบาท (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนากาสาธารณสุขภาคกลาง จังหวัดชลบุรี 2529 : 93) ในปี พ.ศ. 2531 จำนวนร้านขายยาแผนปัจจุบันในกรุงเทพฯ 1,937 ร้าน ในส่วนภูมิภาค 1,615 ร้าน จำนวนร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ ในกรุงเทพฯ 757 ร้าน ในส่วนภูมิภาค 4,603 ร้าน (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา 2532 : 41 - 71) และในชนบทประชาชนยังต้องอาศัยบริการยาต่าง ๆ จากร้านขายของชำประจำหมู่บ้านกันอีกมาก จะเห็นว่า ผู้ให้บริการยาส่วนใหญ่มิใช่บุคลากรสาธารณสุขที่มีความรู้ถูกต้องเพียงพอเช่น ชาวบ้านธรรมดาที่มีความรู้น้อย ไม่ได้มีการเข้ารับการอบรมความรู้เกี่ยวกับทางด้านยา ทำให้ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องยาดีพอที่สามารถจะให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องยาได้

เมื่อยามป่วยไข้ ประชาชนในชนบทไทยมีลักษณะทางสังคมที่นิยมช่วยเหลือตัวเองก่อน โดยที่มีการเลือกใช้บริการทางสถานบริการสาธารณสุขของเอกชนเป็นอันดับแรกร้อยละ 94 คือ โดยซื้อยาจากร้านขายยาร้อยละ 54.2 ซื้อยาจากร้านขายของชำร้อยละ 26.3 (สำลี ใจดีและคณะ 2519 อ้างใน สำลี ใจดีและคณะ 2523 : 1) พฤติกรรมการซื้อยาของชาวบ้านมีความสัมพันธ์อย่างมากกับพฤติกรรมการขายยาของผู้ประกอบการในร้านขายของชำ โดยการซื้อยาของชาวบ้านเกือบทั้งหมดร้อยละ 92.6 ทำโดย การบอกซื้อยาที่ต้องการซื้อ ยาที่เคยใช้หรือรู้จักแก่ผู้ประกอบการ ทำให้ผู้ประกอบการเลือกขายยาตามความต้องการของชาวบ้านร้อยละ 75.8

(เกรียงศักดิ์ โทวนิชย์ 2534: ค) ซึ่งร้านขายของชำจะมียาสำเร็จรูป (patent medicine) เพื่อขายให้แก่ชาวบ้านทั่วไปและถ้าเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนที่ห่างไกลจากเมืองก็มียาจำพวกปฏิชีวนะขายอีกด้วย (สันทัด เสริมศรี และเอ็มส์ เอ็น โรลีย์ 2517 : 41) จากการสำรวจร้านค้าในหมู่บ้านของจังหวัดในเขต 5 ปีพ.ศ. 2533 พบว่ามีการจำหน่ายยาแก้ปวดชนิดของสำหรับผู้ใหญ่มากที่สุดถึงร้อยละ 70.26 (สำรวจร้านค้า 11,925 ร้าน) รองลงมา คือ ยาแก้ปวดชนิดของสำหรับเด็กร้อยละ 61.25 (สำรวจร้านค้า 10,842 ร้าน) ยาคาลูลินร้อยละ 35.21 (สำรวจร้านค้า 10,808 ร้าน) ยาคอลแรมเฟนิคอลร้อยละ 28.90 (สำรวจร้านค้า 12,033 ร้าน) ยาแผนโบราณยกเว้นยาหอมร้อยละ 26.47 (สำรวจร้านค้า 10,765 ร้าน) ยาล้างไตร้อยละ 25.56 (สำรวจร้านค้า 10,807 ร้าน) ยาเตตราไซคลินร้อยละ 22.42 (สำรวจร้านค้า 11,841 ร้าน) และยาที่มีการจำหน่ายน้อยที่สุดคือ ยาวิตามินน้ำเชื่อมผสมไซโปรเฮปตาดีนร้อยละ 9.32 (สำรวจร้านค้า 11,855 ร้าน) (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในเขต 5 2533 : 158-162)

จากปัญหาดังที่กล่าวมาคือ ประชาชนในชนบทยังมีการใช้ยาไม่เหมาะสม พึงบริการจากร้านขายของชำซึ่งมีการขายยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และปัญหาการกระจายยา จึงเป็นเหตุจูงใจที่จะศึกษาเรื่อง การซื้อขายยาในร้านขายของชำ เพื่อที่จะให้ทราบถึงสถานการณ์ในการขายยา ประเภทของยาที่มีขาย พฤติกรรมการขายยาของผู้ประกอบการ และพฤติกรรมการซื้อยาของประชาชนในร้านขายของชำ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานทางด้านคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยจากการใช้ยา

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ การขายยา และประเภทของยาที่มีขายในร้านขายของชำ
2. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการขายยาของผู้ประกอบการในร้านขายของชำ
3. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการซื้อยาของประชาชนในร้านขายของชำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับการซื้อขายยาในร้านขายของชำรวมทั้งได้ทราบพฤติกรรมการขายยาของผู้ประกอบการในร้านขายของชำ และพฤติกรรมการซื้อยาของประชาชนในร้านขายของชำ
2. สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคทางด้านยา เกี่ยวกับการควบคุมการขายยาต่าง ๆ ในร้านขายของชำ การจัดหายาจำเป็นที่เป็นยาตำราหลวง หรือยาสามัญประจำบ้านที่ประชาชนนิยมใช้ และการเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยา ที่ถูกต้องและเหมาะสมให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ในการใช้ยาได้อย่างคุ้มค่า ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย ต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. ชื่อ หมายถึง การแลกเปลี่ยน ซื้อสินค้าและบริการด้วยเงิน เพื่อไว้ใช้เอง หรือนำไปให้คนอื่นใช้
2. ขาย หมายถึง ขายปลีก ขายส่ง จำหน่าย จ่ายแจก แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ทางการค้า และหมายความรวมถึง การมีไว้เพื่อขาย
3. ยา หมายถึง ยาแผนปัจจุบัน ที่จัดเป็นประเภทต่างๆ เช่น ยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ยาบรรจุนเสร็จ ยาสามัญประจำบ้าน ยาใช้ภายนอก ยาใช้เฉพาะที่ ฯลฯ และยาแผนโบราณ ตามที่กำหนดในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510
4. ร้านขายของชำ หมายถึง สถานที่ขายของแห่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นอาหารสำเร็จรูป รวมทั้งของใช้เบ็ดเตล็ด
5. ยาชุด หมายถึง ยาที่ผู้ขายจัดรวมกันไว้เป็นชุดให้กับผู้ซื้อสำหรับให้กินครั้งละ 1 ชุด รวมกันหมด โดยทั่วไปมักจะมียาตั้งแต่ 2-3 เม็ด หรืออาจมากกว่านั้น และอาจจัดรวมยาชุดไว้ในซองพลาสติกเล็กๆ หรือเป็นชุดสติกก็ได้